

ПОЛУМІЄНКО

Сергій Костянтинівич – доктор фізико-математичних наук, завідувач відділу прикладної інформатики Інституту телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України

ГІБРИДНА ВІЙНА, ЇЇ ОКРЕМІ ПЕРЕДУМОВИ, СТРАТЕГІЇ ТА НАСЛІДКИ

У статті розглянуто основні економічні, соціальні та технологічні передумови гібридної війни в Україні. Проведено порівняльний аналіз ресурсного потенціалу окремих країн, що найбільшою мірою впливають на ситуацію в Україні. Обговорено стратегії гібридної війни та їх можливі наслідки. Проаналізовано поточну ситуацію в Україні і зроблено спробу знайти передумови формування національної стратегії припинення війни та виходу з кризи.

Ключові слова: гібридна війна, економічна стратегія, соціальна стратегія, технологічні ресурси, наслідки гібридної війни.

У теорії ігор стратегії визначаються як дії, які здійснюють учасники системи або гравці задля реалізації своїх інтересів [1]. Стратегії ґрунтуються на наявних у гравця ресурсах, які дають йому змогу брати участь у поділі створених всіма гравцями ресурсів. У термінах ресурсів і стратегій ситуація, що склалася в системі, характеризується, по-перше, їх відносним обсягом порівняно з ресурсами інших гравців, по-друге, множиною припустимих стратегій. Саме вектор цих стратегій і утворює ситуацію. При цьому ресурси відіграють роль статичних показників стану системи, а стратегії – це можливі способи змінення цього стану. Розглянемо окремі узагальнені порівняльні оцінки національних та міжнародних ресурсів. Звісно, такі оцінки не дають повної картини, але дозволяють визначити ключові фактори динаміки ситуації. Для більш детального аналізу в роботі [2] запропоновано понад 450 індикаторів видів та категорій ресурсів і теоретико-ігрові засоби моделювання їх використання.

Економічні характеристики. Насамперед визначимо основних найвпливовіших гравців світового та регіонального рівня, дії яких впливають на стан України. Це Росія, США, Європейський Союз, Китай, Німеччина. Для порівняння додамо до цього переліку Туреччину як країну-сусіда, якій за останні 25 років вдалося побудувати 18-ту економіку світу.

З метою спрощення розглянемо лише окремі найчастіше вживані категорії природних, соціально-економічних і техно-

Таблиця 1. Територія, населення, вуглеводневі ресурси та ВВП у різних країнах світу

Країни	Територія (суша), тис. км ²	Населення, млн осіб	Вуглеводні		ВВП	
			нафта, тис. бар/добу	газ, млрд м ³	номінал, млрд \$	на душу насе- лення, тис. \$
Увесь світ	148 940,0	7 480,27	75 079,8	3 566,2	75 212,7	—
Росія	16 377,7	143,98	10 111,7	642,9	1 267,8	26,109
Китай	9 326,4	1 381,21	4 273,7	128,5	11 391,6	15,424
США	9 147,6	324,44	9 430,8	729,5	18 561,9	57,294
Країни ЄС	4 475,8	510,05	1 507,0	120,1	17 110,5	40,000
Туреччина	769,6	78,74	48,5	0,5	755,7	21,147
Україна	553,5	42,64	36,2	19,8	87,2	8,230
Німеччина	348,6	82,18	48,1	10,2	3 494,9	48,190

логічних ресурсів. Для оцінки таких ресурсів для зазначених країн у табл. 1 наведено ключові показники, основані на міжнародних індексах та індикаторах (дані взято переважно з Вікіпедії за 2014–2015 рр.). За територією Україна є найбільшою країною Європи.

Максимальне значення одного з найважливіших показників — валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення серед усіх країн світу має Катар — 129 727 дол. США. Валовий внутрішній продукт України лише на 5 млрд дол. США більший, ніж у Шрі-Ланки.

Як можна бачити з даних, наведених у табл. 2, Україна істотно відрізняється від провідних гравців світу за структурою ВВП по галузях економіки. Частка сільського господар-

ства в українській економіці перевищує середньосвітову і є більшою, ніж у всіх інших європейських країнах, що характеризує Україну як аграрну державу. Виправлення такої ситуації формує нагальне завдання стратегії розвитку країни. Адже саме розвиток промисловості, і особливо сфери послуг, до якої належать, зокрема, наукові дослідження, розроблення і використання інформаційних та інших технологій, сьогодні є головними факторами прогресу (табл. 3).

Серед усіх країн світу найвище значення глобального інноваційного індексу (GII) — узагальненого показника для визначення рівня інновацій — має Швейцарія (66,28). Крім того, Швейцарія найбільше витрачає на науководослідні роботи (НДР) у розрахунку на душу населення — 1697,1 дол. США. Максимальний рівень витрат на НДР у відсотках ВВП має Корея — 4,3% за витрат на душу населення — 1433,2 дол. США. За даними Державної служби статистики України, витрати на НДР в Україні у 2015 р. становили 12 224,9 млн грн, або близько 490 млн дол. США. У перерахунку на душу населення витрати на НДР в Україні становлять 11–12 дол. США. Коментарі зайві.

Між індексом GII та оцінкою витрат на НДР спостерігається кореляція, внаслідок чого останній показник далі ми не розглядатимемо. За індексом людського розвитку (HDI) — інтегральним показником, що розраховується

Таблиця 2. Розподіл ВВП у різних країнах за сферами економіки (%) [3]

Країни	Сільське господарство	Промисловість	Послуги
Росія	4,7	33,1	62,2
Китай	8,6	40,7	50,7
США	1,1	19,4	79,5
Країни ЄС	1,5	25,4	73,1
Туреччина	8,6	27,1	64,3
Україна	14,4	26,3	59,3
Німеччина	0,6	30,3	69,1
Світ	6,5	30,6	62,9

для визначення рівня життя, грамотності, освіченості, довголіття як основних характеристик людського потенціалу, — лідером у світі є Норвегія (0,944). Україна за цим індексом, хоча й належить до групи країн з високим HDI, посідає 84-те місце у світі, на 10 позицій поступаючись Шрі-Ланці (73). З індексом людського розвитку практично корелює індекс щастя [7].

Виходячи з таблиць 1–3, розрахуємо порівняльні значення як відсоток від максимальної величини показника. За цими відносними величинами можемо обчислити усереднений обсяг ресурсів (Average Volume of Resources — AVS), наведений у табл. 4. Цікаво, що за порівняльними значеннями показників велика чисельність населення Китаю не вбачається критичною з огляду на густоту населення в Німеччині.

Побудований в табл. 4 рейтинг країн, які ми розглядаємо, виводить Росію лише на третє місце, незважаючи на її величезну територію та значний обсяг природних ресурсів, оскільки результати використання цих ресурсів залежать від технологічного рівня країни, при цьому має забезпечуватися добробут населення. Для врахування цього як поправки будемо використовувати відносні значення глобального інноваційного індексу (GI), ВВП на душу населення (GNA) та індексу людського розвитку (HDI). Значення цих показників обчислюються також як відношення до максимального значення. Підсумкова оцінка утворюється як результат множення величин AVS, GI та HDI (табл. 5).

З урахуванням поправок попередня оцінка ресурсного потенціалу всіх країн, крім Росії, не

Таблиця 3. Глобальний інноваційний індекс (GI), витрати на НДР та індекс людського розвитку (HDI) в різних країнах

Країни	GI [4]		Витрати на НДР [5]		HDI [6]	
	Бал	Позиція	% ВВП	На душу населення, \$	Бал	Позиція
Росія	38,50	43	1,2	256,3	0,80	50
Китай	50,57	25	2	269,6	0,73	90
США	61,40	4	2,7	1442,3	0,92	8
Країни ЄС	37,90–63,57 середнє – 50,74	48–2	1,9	714,4	0,78–0,92 середнє – 0,85	37–3
Туреччина	39,03	42	1,0	197,5	0,76	72
Україна	35,72	56	не входить		0,75	81
Німеччина	57,94	10	2,8	1318,6	0,92	6

Таблиця 4. Оцінка усередненого обсягу ресурсів (AVS) (порівняльні значення показників)

Країни	Площа	Населення	ВВП	Нафта	Газ	AVS	Позиція	Густота населення
США	6,1	4,3	24,7	12,56	20,46	13,62	1	33
Китай	6,3	18,5	15,1	5,69	3,60	9,84	2	143
Росія	11,0	1,9	1,7	13,47	18,03	9,22	3	8
Країни ЄС	3,0	6,8	22,7	2,01	3,37	7,58	4	114
Німеччина	0,2	1,1	4,6	0,06	1,35	1,46	5	230
Туреччина	0,5	1,1	1	0,06	0,01	0,53	6	100
Україна	0,4	0,6	0,1	0,05	0,56	0,34	7	74

змінюється. Для Росії вона стає меншою, ніж у ЄС, така сама ситуація і при врахуванні тільки поправки на індекс ГІІ. Україна за цими оцінками виглядає загалом дуже погано. Зауважимо, що сучасні тенденції технологічного розвитку при поточних національних стратегіях і надалі збільшуватимуть цей розрив, причому прискореними темпами.

Росія має ВВП від 3 до 15 разів менший, ніж інші країни — Німеччина, Китай, ЄС та США, економічно конкурувати з якими їй практично нереально. Єдиним виходом стає вплив на ситуацію через стратегії експорту нафти та газу, але це, як і площа території, у високотехнологічному світі допомагатиме все менше. Приєднання України також не дасть помітного економічного позитиву, можливо, крім створення з України аграрного приросту. Територія України становить лише 3,6% території Росії. ВВП на душу населення в Україні практично втричі менший, ніж у Росії, що, з одного боку, створює певне підґрунтя для проросійських настроїв частини населення України, але з іншого — це населення в разі приєднання забажає мати такий самий дохід, як і в РФ, що неможливо забезпечити без додаткових інвестицій.

Зовсім інші цілі Росії в Україні проявляються у вивезенні українських підприємств, руйнуванні інфраструктури та населених пунктів. Головна для Сходу України вугільна промисловість перебуває на межі знищення як через обстріли, так і через зумовлене припиненням роботи шахт підтоплення цілих шахтних по-

лів. Відкачати ці води в розумні терміни і за розумні кошти стає навряд чи можливим. Проте, що населення окупованих територій має саме вирішувати свої проблеми, стверджують окремі російські експерти [8]. Зрозуміло, що ставлення до окупованого населення зазвичай гірше, ніж до власного. Ставлення ж російської влади до добробуту власного населення добре ілюструється наявною в Інтернеті інформацією щодо стану сіл та маленьких міст.

Наведені оцінки свідчать, що серед наслідків розв'язаної Росією війни немає економічного зростання Росії за рахунок приєднання України, водночас проголошена великодержавність підтверджується лише її територією та наявністю корисних копалин. У разі створення економічної, жорстко спрямованої проти Росії коаліції зазначених вище або інших країн порівняно низький економічний рівень Росії взагалі може бути зведений нанівець суто економічними методами. Вочевидь, для запобігання цьому Росія й розпочала війну, намагаючись якщо не зруйнувати, то зашкодити розвитку світової економіки за допомогою політичних та військових стратегій, оскільки інших стратегій немає.

Соціально-технологічні характеристики.

Інша можлива мета Росії — зовнішніми засобами відволікти увагу від внутрішніх проблем. Будь-яку невдачу можна звалити на Захід та на власну п'яту колоду, ліквідувавши яку, можна прийти до бажаної односторонності населення. Це примарна та кривава ідея-фікс, яка рано чи пізно вийде на поверхню.

Таблиця 5. Оцінка усередненого обсягу ресурсів (AVS), відносні значення глобального інноваційного індексу (GD), ВВП на душу населення (GNA) та індексу людського розвитку (HDD)

Країни	AVS	GD	GNA	HDD	Середнє GH	Оцінка	Позиція
США	13,62	0,93	0,44	0,97	0,68	8,61	1
Китай	9,84	0,76	0,12	0,77	0,44	3,29	2
Країни ЄС	7,58	0,77	0,31	0,90	0,54	3,15	3
Росія	9,22	0,58	0,20	0,85	0,39	2,09	4
Німеччина	1,46	0,87	0,37	0,97	0,62	0,79	5
Туреччина	0,53	0,59	0,16	0,81	0,37	0,12	6
Україна	0,34	0,54	0,06	0,79	0,30	0,06	7

Ці та інші цілі будемо визначати як ідею повернення статусу «великої» держави. До неї належить також ідея відновлення «могутнього» СРСР, його сфер впливу тощо. Зараз це видається віджилим, архаїчним, оскільки «велич» держави забезпечується сьогодні лідерством не за територією чи кількістю населення, а за рівнем нових технологій.

Повернути світ або країну в минуле не вдалося ще нікому, як і виграти світову війну, але можна спробувати цей світ зламати і піднятися серед руїн чи створити уявних ворогів для обґрунтування власних хибних стратегій. Сталість влади та відсутність гальмівних норм дозволяють прийняти це як державну політику. Адміністративна система, побудована за принципами КПРС, додатково пов'язана доходами та безкарністю, схвалює цю політику. Україна дуже жорстко відчуває на собі всі вади та наслідки цієї системи — конфронтацію політиків, блоків, олігархів, корупцію. Одним із наслідків є тотальна недовіра до влади, іншим, позитивним, — відхід населення від притаманної Російській імперії віри в «добраго царя», який усіх спасе та про всіх подбає.

Однак повернемося до розгляду ситуації в Україні з позицій основних гравців, які впливають на неї. Насамперед це гібридна війна, розпочата Росією не лише проти України, а й проти інших основних гравців, хоча вони й по-різному її оцінюють. Апробовані спочатку в Молдові та Грузії засоби гібридної війни тепер відпрацьовуються в Україні. Замість поширених за часів СРСР тез про слов'янське братерство, спільні корені повернулися штампи Російської імперії — на заміну «старшому брату» прийшов «русский мир», замість Малоросії — Новоросія та ін. Штампи братерства спрямовані тепер лише на «обробку» власного населення, яке має бути вмотивованим на повалення, хоча й визнаної всім світом, але «хунти», яка захопила російсько-належну країну й пригнічує російськомовних братів і сестер. До цього додаються російські «скрепи», які є нічим іншим як радянською спадщиною, коли за часів СРСР у потрібному руслі переписувалася історія. Зокрема, у сучас-

них російських підручниках з історії назву держави Київська Русь замінено на «Древнюю Русь», а політики всіх щаблів настирливо вибудовують асоціацію імен Ярослава Мудрого, Анни Ярославівни, князя Володимира з нинішньою Росією. У такий спосіб відбувається привласнення чужої історії задля збільшення величі власної нації.

Криза в Україні є наслідком її попередніх «стратегій» розвитку, які разом з іншими факторами сформували соціально-економічне підґрунтя нинішньої війни. Слабка країна завжди є спокусою для агресії, а населення, незадоволене своїм рівнем життя і зневірене у спроможності роз'їденої корупцією влади змінити щось на краще, стає п'ятою колоною, яку після відповідної «обробки мізків» легко перетворити на армію прихильників «русского мира».

Соціалістичні традиції глибоко вкоренилися у свідомості людей старшого віку, які мимоволі прагнуть стабільності, нехай і в радянській редакції. Росія експлуатує цей потяг до минулого і тиражує його як переваги впевненості, добробуту та величі. Національною метою знову стає побудова світлого майбутнього, великої держави, задля чого можна знехтувати «тимчасовою» бідністю. Росія повністю повернулася до концепції Радянського Союзу, який весь час «наздоганяв і переганяв» США, борючись з НАТО, замінюючи для своїх громадян реальні цінності сьогодення та іноді власне життя на примарні мрії про майбутнє дітей, які, вочевидь, також продовжать «будівництво майбутнього» для своїх дітей, а ті — для своїх... Прямо як «Стіна» Pink Floyd, але через 40 років. Погляди молодшого покоління формувалися в умовах економічної кризи початку 90-х років, коли після масового закриття підприємств, особливо на Сході України, вони жили за принципом «заробляй як можеш», не зважаючи на суспільні інтереси та моральні норми. За відсутності внутрішніх обмежень ці методи почали набувати кримінальних форм під «кришуванням» потрібних людей, які також відчули переваги безкарної влади.

Ці основні соціально-психологічні фактори і соціальний пафос на кшталт «Донбас годує

Україну» для збідного населення, нагородженого масованими казками про бандерівців, відіграли роль бажаного підґрунтя для війни, яке готувалося заздалегідь.

Для Європи і США як лідерів впливу на ситуацію в Україні, а тим більше для Китаю наші «спільні корені» та російські «скрепи» не цікаві. Їх набагато більше турбують проблеми, які на відміну від Сходу України знаходяться поруч і пов'язані з ІДІЛ, навалюю бiженців, терактами ісламських екстремістів. Тобто ключові гравці приділяють Україні увагу в тих межах, які вони усвідомлюють. Особливо це було помітно у 2014 р., коли Майдан став сенсацією для світових ЗМІ, проте у владних структур викликав лише «велику стурбованість». Європа залежить від російського газу, але робить усе, щоб позбутися цієї залежності, насамперед завдяки впровадженню новітніх технологій енергозабезпечення. Вже очевидно є тенденція переходу на масове використання електромобілів, альтернативних джерел енергії, екобудинків тощо. Очікується, що цей перехід матиме риси цінового та змістового стрибка, як це відбувалося з телевізорами, комп'ютерами, мобільним зв'язком, смартфонами тощо [9]. І в цьому природному процесі російські намагання керувати Європою за допомогою нафти та газу також відіграли позитивну роль. З поширенням цих технологій Росія відійде на задній план енергопостачання.

Крім того, масове поширення інформаційних, соціально-мережних технологій докорінно змінило способи спілкування та організації праці — з'явилися такі методи роботи, як коворкінг, віртуальні фірми, офіси тощо. У багатьох країнах вже ефективно працюють електронні уряди, лікарні, не кажучи про магазини та сферу послуг. Тобто світ поступово стає мережним [9].

Мережеве суспільство дедалі більше стає «гібридним», не обмеженим громадянством чи територією. Зміна соціальних, управлінських технологій потребує від країн відповідності темпам розвитку, загальної технологічної культури населення. З огляду на наведені вище індекси, Україна і Росія за поширенням

сучасних технологій у суспільстві відстають від світового рівня. Хоча зараз Україна отримала шанс надолужити відставання в технологічній сфері завдяки участі в різних міжнародних програмах.

Окремі стратегії гібридної війни. Швидке становлення нової стадії життєдіяльності суспільства практично виключає стандарти минулого століття. Це стосується й визначення лідерів світового розвитку. Між ними йде своя гібридна війна за світовий ринок збуту, що, зокрема, проявляється в мільярдних вкладеннях у наукові дослідження.

Росії в цій технологічній війні сьогодні немає місця. Більш важливою є її багатомільйонна аудиторія споживачів готових продуктів, які часто нерентабельні за малих обсягів збуту. Це також реалії нового світового порядку, і повернути «старий» порядок з використанням критеріїв балансу сил минулого століття Росії вже не вдасться. Нові критерії ще відпрацьовуються суспільством, проте в будь-якому разі їх основою буде повага до іншого, що вже спостерігається в соціальних мережах. З теорії ігор випливає, що в суперечливих ситуаціях необхідно застосовувати суперечливі (ймовірнісні) стратегії. Спроби Росії нав'язати всім звичні для неї стратегії не відповідають рівню розвитку мережевого суспільства, яке користується стратегіями з іншої множини.

Це, мабуть, ключова розбіжність російських і світових сценаріїв розвитку. Провідні гравці збережуть свій статус, якщо зможуть співпрацювати з мережним суспільством. Застосування старих стратегій може призвести до неадекватних і неочікуваних наслідків.

Гібридна війна, як і всі останні війни, спрямована передусім на населення, а не тільки на владу чи армію. Її інформаційні, соціально-психологічні, політичні та силові стратегії передбачають використання насамперед несилових засобів, які починають застосовувати ще задовго до того, як «жертва» почне усвідомлювати всі наслідки — суспільний спротив, терористична, квазімілітарна та військова діяльність, руйнування та захоплення території, людські втрати.

Загалом, гібридна війна ґрунтується на стратегіях компенсації нестачі ресурсів політичними угодами або відкритими конфліктами, у тому числі воєнними. Незважаючи на те, що останні передбачають втрати людських ресурсів, їх іноді розглядають саме в такому сенсі. Проведений аналіз дозволяє визначити структуру стратегій гібридної війни. Насамперед зазначимо, що вони спрямовані на заміщення конкуренції на світовому ринку політичними стратегіями.

1. *Визначення і пропаганда власних «природних коренів»* та інтересів в обраній країні, необхідність захисту російськомовного населення.

2. *Інформаційна обробка власного населення*, заміна загально визнаних критеріїв добробуту політичними цілями, наприклад побудовою світлого майбутнього, підготовка населення до «неминучої» війни або воєнного конфлікту, перенесення наголосу з внутрішніх проблем на зовнішні, застосування суспільного пафосу.

3. *Масова пропаганда, інформаційна обробка населення інших країн та регіонів* для забезпечення підтримки власних цілей; використання для цього окремих політиків, емігрантів, різноманітних об'єднань тощо. При цьому застосовуються всі напрями інформаційної війни, визначені американським полковником Р. Шафранськи [10].

4. *Взяття під контроль ключових підприємств*, що відбувається різними способами, в тому числі через ринкові механізми.

5. *Створення військових баз, угруповань* у максимальному наближенні до території визначеного супротивника (традиційна стратегія).

6. *Визначення ворогів та конфронтація з країнами світу*, які «стримують рух до світлого майбутнього і загрожують або шкодять країні».

7. *Порушення міжнародних угод та договорів*, їх інтерпретація та прикриття невиконання «власним розумінням».

8. *Нехтування інтересами населення* (в тому числі власного), його життям, здоров'ям, добробутом тощо. Поряд з цим надання «гуманітарної допомоги» із цькуванням населення на цільового ворога.

9. *Створення та підтримка національних, регіональних та міжнародних об'єднань*, угруповань, окремих осіб з метою їх використання для переорієнтації суспільства та політиків на власні цілі, розвалу життєдіяльності «на їхній території». Ця стратегія веде до конфліктів у цьому суспільстві, порушення його нормальної життєдіяльності та в результаті — до додаткових фінансових витрат, зниження добробуту, незадоволення та спротиву чинній владі незалежно від участі в таких об'єднаннях.

10. *Розмиття меж миру і війни, порядку і хаосу*, створення єдиної зони ризику, де можна стати «гарантом» порядку. Наслідком цієї стратегії є сфера впливу — країна або група країн.

11. *Встановлення, використання та підтримка урядів-маріонеток*, квазіурядів, які підпадають під прямий або неявний вплив.

12. *Використання для своїх цілей економіки, території країн-маріонеток*, створення мережевої структури таких країн як точок дезорганізації нормальної життєдіяльності.

13. *Використання силових стратегій* (за наявності істотної переваги), здійснюється під прикриттям.

14. *Знищення економіки та інфраструктури* обраної країни.

Усі перелічені стратегії в тому чи іншому вигляді мали і мають місце в Україні, деякі з них уже використовуються у світі. Гібридна війна асиметрична і розрахована на те, що супротивник не зможе протистояти сукупності всіх підготовлених заздалегідь стратегій — п'ята колона, інформаційна війна, демонстрації, біженці та емігранти, зазіхання на національні інтереси тощо. Проти асиметричних стратегій мають використовуватися також асиметричні стратегії, насамперед посилення коаліційних засобів інформаційної безпеки. До речі, саме на порушення цих коаліційних зв'язків і спрямована частина стратегій — розвал наявних коаліцій, демократичних утворень, створення замість них коаліцій за групами протистояння, які перетворюються на терористичні групи націоналістичного, релігійного та іншого спрямування. У Росії немає коаліції і вона її створює

само методом розпорошення «незадоволення». Це нова, деякою мірою вже мережева, політична технологія, але основана на поняттях минулого і спрямована проти самої цієї мережі ще на етапі її становлення.

Суспільство може підтримати діяльність агресора, а може виявити різкий спротив. Обидва явища спостерігалися в Україні. Однак рано чи пізно суспільство оговтається і буде вже одностайно реагувати на те, що йому нав'язують, на те, куди його втягнули. Якщо (в теорії) такий гравець-агресор один, то потужність однакових стратегій усіх інших гравців знищить його (ресурси). І тут жодні «скрепи» не встоять перед суспільними стратегіями. Зокрема, вони торкнуться влади, яку суспільство захоче прибрати. Сепаратистські настрої і державні перевороти перестають здаватися фантастикою, особливо якщо їх підтримають значно сильніші світові гравці.

Отже, відповідь стає асиметричною, і окремі фахівці бачать її навіть як розпад РФ. Однак розвал Росії не може бути метою для України, оскільки наслідки цього будуть для неї також негативними. Україні доведеться в найближчому майбутньому завжди бути готовою захищатися. І не лише від Росії, а й від інших загроз.

Можливі ситуації та наслідки. Академік В.П. Горбулін разом із переліченими стратегіями розглядає п'ять варіантів припинення російсько-української війни [11] та наслідки кожного для обох сторін.

1. *Сценарій прямого військового вторгнення та захоплення України* відзначається навіть експертами Російської ради з міжнародних справ як катастрофічний для Росії. Крім повністю розірваних стосунків із Заходом Росія одержить агресивно налаштований проти неї блок НАТО, ізоляцію практично в усіх економічних сферах. Це призведе до прискорення відставання в технологіях, і Росія матиме всі шанси перетворитися на територіальний придаток мережевого світу. Україна, якщо й залишиться, перетвориться на аграрний придаток Росії. Світ відвернеться від Росії та захопленої України. В Україні почнеться партизанська війна проти Росії, будуть спроби відокремлення

її західних територій і прагнення їх до Польщі, Румунії та Угорщини, що викличе спротив цих країн і стимулюватиме НАТО до агресивних дій проти Росії. Приходимо до початку останньої світової війни, в якій не буде переможців. Великодержавна мета Росії також не буде реалізована.

Наступні два сценарії дуже близькі.

2. *Відмова України від окупованих територій та розрив відносин з ними.* Цей сценарій може бути реалізований під тиском Росії та, можливо, залежного від російського газу ЄС. Однак, зважаючи на обсяги руйнування, Донбас Росії не потрібен, він необхідний лише як дестабілізатор України та ЄС. Україна матиме можливість спрямувати «зеконномлені» на відновленні Донбасу кошти на забезпечення повноцінного кордону та розвиток економіки, що до цілей Росії не входить. У грі «хто краще себе почуватиме: Донбас без України чи Україна без Донбасу» другий варіант виглядає оптимістичнішим, хоча й вимагає від України істотних витрат на безпеку.

3. *Донбасу надається автономія, Україна відмовляється від Криму.* У результаті Україна саме через автономію Донбасу стає сателітом Росії. Кордони стануть ще відкритішими, ніж у попередньому варіанті, в тому числі для подальшого розвалу України та антиукраїнської діяльності.

Враховуючи людські втрати, обидва варіанти можуть викликати спротив населення як України, так і Росії, стимулювати громадянську непокору, сепаратистські настрої на Заході України, що призведе до розвалу країни. В обох варіантах Росія отримає налаштоване на спротив населення, зруйновану економіку, яку ніхто крім неї відновлювати не буде. Велика вихідна різниця між економікою Росії та її супротивників лише збільшиться.

4. *Д/ЛНР залишаються у складі України,* яка має підтримувати з ними економічні відносини і тим самим відновлювати їх. Водночас фактично керувати цим регіоном буде Росія, продовжуючи дестабілізувати Україну. Щодо «великодержавності» цей варіант, як і попередні, нічого не дає Росії, але вводить Україну

під неявний російський контроль та шантаж з боку Д/ЛНР. Україна опиняється в гіршому становищі, ніж у разі реалізації другого чи третього сценаріїв.

5. *Ведення обмеженої війни, постійні переговори з подальшим переходом від пасивної до активної оборони та витиснення агресора з власної території.* Цей варіант є довготривалим, раніше його вважали чи не найкращим з усіх можливих, але він веде до втрат людських життів, збільшення кількості поранених, потребує витрат на відновлення тощо.

Є також інші варіанти. Проте за будь-якого з них Росія не досягає мети утвердження як «великої» держави. Слід зазначити, що стратегія Росії відносно України спричинила набагато більше за очікуване нею усвідомлення українцями своєї національної приналежності. Ми стали різними, а не «одним народом», як вбачалося в Росії.

Тоді що зараз є метою Росії? Просто захоплення України лише збільшує труднощі для РФ. Інший варіант — Україна є складовою залякування, дестабілізації та розхитування ЄС, США, НАТО, намагання зашкодити їм через ставлення до ситуації в Україні, внаслідок чого Росія зможе зайняти вищі щаблі політичного впливу. Причому впливу на Європу. Лише в цьому разі все, що робиться в Україні, набуває якогось сенсу, хоча й нелюдського. Можливо і так, але політика, згадуючи класиків, є надбудовою економіки. Проте економіка стала зовсім іншою — транснаціональною, мережевою. Класики цього навіть уявити собі не могли. Річ у тім, що стратегії Росії викликатимуть дедалі більший спротив. Результуючі стратегії економічного тиску вже світової суспільної мережі можуть перейти на рівень пригнічення. Це ті самі неочікувані результати застосування старих стратегій у новому світі.

Основи національної стратегії. Україні насамперед необхідно досягти однакового розуміння ситуації та узгодженості поведінки населення, бізнесменів, олігархів, політичних блоків задля *створення єдиної платформи боротьби з агресією*. Зараз такої спільної платформи, на жаль, немає, як і раніше, всі вико-

ристовують стратегії, спрямовані на реалізацію власних інтересів, незважаючи на наявні загрози. Річ у тім, що окупація або підпорядкування України російським інтересам неминуче змінить усі гілки влади, поле для ведення бізнесу, де місця нинішнім можновладцям може не знайтися. В Криму саме так і сталося. Вочевидь, на державному рівні слід прийняти певний документ щодо методів внутрішньої політичної, економічної та іншої боротьби до закінчення цієї війни, який має містити жорсткі заходи в разі його порушення. Навіть на теоретичному рівні країна повинна діяти як один гравець, а не сукупність розрізнених за цілями, ресурсами та стратегіями коаліцій та окремих гравців. У країні не може бути «активістів», «охоронних фірм» та інших організацій, які в балаклавах «захищають» окремих осіб та їхні бізнес-групи. Дії таких «активістів» мають досить чітке визначення у Кримінальному кодексі, яке потрібно використовувати.

Не менш важливою є *інформаційна підтримка змін у державі*, визначення напрямів та, головне, результатів розвитку країни, донесення до населення цілей та наслідків цієї війни, особливо на окупованих територіях. Те саме слід доводити до відома міжнародної спільноти. Сьогодні на нашому телебаченні взагалі немає хоч якого-небудь позитиву, переважна більшість «новин» аж ніяк не є новинами національного масштабу. Постійний негатив також є психологічним підґрунтям російської агресії — за принципом «а може стане краще». Потрібно скоротити величезну кількість політичних ток-шоу, на яких «політична» боротьба зводиться до популізму і намагання зганьбити опонента, причому в ефір часто видається, м'яко кажучи, неперевірена інформація. Це безпосередньо сприяє зростанню зневіри, розбрату і розділенню населення з будь-якого питання. Позитивна інформаційна спрямованість — це психологічна основа економічної стратегії. Без цього нічого путнього з розвитком країни не вийде.

Економічна стратегія повинна мати вигляд «економічного чуда». На жаль, іншого шляху вже немає, і війна лише додаткова тому при-

чина. Розвивати країну в умовах війни вдається, мабуть, тільки Ізраїлю, причому на основі великої кількості стартапів у сфері високих технологій, інноваційної економіки, високо-ефективного аграрного сектору.

Привабливим вбачається створення спільних підприємств з відомими світовими компаніями з виробництва мікроелектронного обладнання, засобів енергопостачання та іншої високотехнологічної продукції. Причому наявність підприємств, зорієнтованих і на внутрішній ринок, і на експорт, ситуація з енергозабезпеченням України, світові тенденції щодо переходу на відновлювані джерела енергії відкривають гарні перспективи для такого бізнесу.

Україна посідає досить непогані позиції за розвитком інформаційних технологій, ООН відзначає високий рівень освіти та загальної кваліфікації населення. І гріх не скористатися цим. Наявність інтелектуальних кадрів, доступу до мережі, можливостей для віддаленої роботи є основою технологічної сфери. Тому не лише податкові пільги, вільні економічні зони, а й прямі роботи не «з», а «на» світових технологічних та IT-гігантів можуть за підтримки держави істотно зрушити цю сферу. Китай вийшов сьогодні у світові лідери саме завдяки появі численних широко відомих нині китайських мікроелектронних брендів, а не лише завдяки виробництву товарів масового вжитку.

Суспільству потрібні позитивні результати державних стратегій. Посилання уряду на відсутність коштів для створення високотехнологічних продуктів справедливий лише частково.

Який інвестований державою технологічний продукт набув хоча б національного поширення? Який світовий бренд залучено державою для досліджень та розробок? І головне, чому великий інвестор захоче прийти в Україну? Кваліфікації та низького рівня заробітної плати для цього замало. Потрібно забезпечити легкість ведення бізнесу, його державну підтримку, захист інвестицій.

В енергетиці слід визначитися з державною політикою щодо енергопостачальних компаній. Зараз споживач у разі перевищення певного ліміту має платити за підвищеними тарифами. Якщо компанія державна, це більш-менш зрозуміло, якщо ж компанія приватна, це її надприбутки, що суперечить здоровому глузду, оскільки в разі придбання більшої кількості товару мають застосовуватися оптові ціни, а виходить навпаки.

Дуже важливим є змінення менталітету як керівництва держави, так і населення. Акцент має зміщуватися від власних статків у бік суспільних інтересів, зростання добробуту країни загалом. І тут знов-таки держава і населення мають виступати як єдиний гравець з єдиною стратегією. Ніяка політична боротьба не повинна виходити за межі цієї стратегії. В Європі, куди ми прагнемо, саме суспільні інтереси є найвищими демократичними цінностями, що ґрунтуються на взаємній повазі. Отже, найголовніше — ми маємо навчитися спільно вирішувати суспільні проблеми, знаходити розумний баланс власних і суспільних інтересів, і саме це стане запорукою реального розвитку країни.

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Vorob'ov N.N. Coalition Games. *Theory Probab. Appl.* 1967. **12**(2): 251.
[Вороб'єв Н.Н. Коалиционные игры. *Теория вероятностей и ее применения.* 1967. Т. 12, № 2. С. 67—81.]
2. Polumiienko S.K., Stryzhak O.E., Trofymchuk O.M. Resource-ontological approach to the national development evaluation. *Mathematical Modelling in Economy.* 2016. **7**(3—4): 7.
[Полумієнко С.К., Стрижак О.Є., Трофимчук О.М. Ресурсно-онтологічний підхід до оцінки рівня національного розвитку. *Математичне моделювання в економіці.* 2016. Т. 7, № 3—4. С. 7—26.]
3. Central Intelligence Agency. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2090.html>
4. Global Innovation Index 2016 rankings. <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2016-report#>
5. Science and Technology Indicators. <https://www.compareyourcountry.org/science-and-technology?cr=oced&lg=en&page=0&charts=1002+1005&template=6>

6. Human Development Index (HDI). <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>
7. World Happiness Report 2016 Update. <http://worldhappiness.report/ed/2016/>
8. Aleksandrov M. Interview. https://www.youtube.com/watch?v=jUH8dB4_8RM
[Александров М. Интервью с ведущим экспертом Центра военно-политических исследований МГИМО МИД РФ д-ром полит. наук Михаилом Александровым. https://www.youtube.com/watch?v=jUH8dB4_8RM]
9. Pozdnyakov A. The future has already come. http://iee.org.ua/ru/prog_info/37929/
[Поздняков А. Будущее уже наступило. http://iee.org.ua/ru/prog_info/37929/]
10. Szafranski R. Theory of Information Warfare. Preparing for 2020, USAF. <http://www.iwar.org.uk/iwar/resources/airchronicles/szfran.htm>
[Шафрански Р. Теория информационного оружия. <http://psyfactor.org/infowar3.htm>]
11. Gorbulin V.P. Five scenarios for the Ukrainian-Russian relations. <http://gazeta.zn.ua/internal/pyat-scenariiev-dlya-ukraino-rossiyskih-otnosheniy-.html>.
[Горбулин В.П. Пять сценариев для украинно-российских отношений. <http://gazeta.zn.ua/internal/pyat-scenariiev-dlya-ukraino-rossiyskih-otnosheniy-.html>]

Стаття надійшла 02.06.2017.

S.K. Polumiienko

Institute of Telecommunications and Global Information Space,
National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv)

HYBRID WAR: SOME PREREQUISITES, STRATEGIES AND CONSEQUENCES

Basic economic, social and technological prerequisites of hybrid war in Ukraine are considered. A comparative analysis of the resource potential of some of the most influential countries on the situation in Ukraine is performed, as well as the hybrid war strategies, their consequences and the basis of the national strategy for overcoming the crisis.

Keywords: hybrid war, economic strategy, social strategy, technological resources, consequences.